

במשנת החסידות

מצה זו... על שום מה?

מסיבה צדדית בתקופת היציאה ממצרים, אלא יש בה את יסוד היציאה ממצרים, שענינה האמונה והבטחון של ישראל ברבש"ע, שהלכו מתוך אמונה בו ית', ולא הי' איכפת להם אם יש בידם צידה לאכול ממנה.

אבל עדיין צריך בירור, דלכאוי הזכרון שבמצה מורה על צד חיצוני בלבד. למשל, זה ששמירת שבת היא זכר למעשה בראשית, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש, הרי השביתה בשבת יש בה משום זכר לעצם השביתה בשבת בראשית. כך גם האכילה בדרך חירות בליל הסדר יש בה משום זכרון לחירות שזכו בה ישראל בליל חמשה עשר בניסן. אבל אכילת מצה? הרי סוף סוף האכילה עצמה אינה מזכירה את האמונה עצמה שהאמינו ישראל בהקב"ה, אלא רק את הבצק שלא החמיץ שאכלוהו אז. לפי הדברים דלעיל, מתאים הי' שההסיבה ושאר דברי חירות שעושים בליל הסדר יהיו חיובים דאורייתא ואילו אכילת המצה שהיא רק זכרון לדבר צדדי בעלמא, יאה חיובה פחות בחומרתו.

אלא, "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה - על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם". זה שלא הספיק הבצק להחמיץ, לפי המבואר בחסידות, הוא מחמת גילוי "מלך מלכי המלכים הקב"ה". החמצת הבצק משמעה הגדלת המציאות העצמית, שהאדם עולה ותופח ומתגדל במציאותו. אך כשיש גילוי מלך מלכי המלכים הקב"ה, אזי אין אפשרות שהבצק יחמיץ. האדם נשאר בביטול מוחלט בפני הגילוי העצום הזה. וזהו מה שמגלה את האמונה העמוקה החבויה בעומק לבבו פנימה. מחמת גילוי האלקות הגדול והנורא בשעת יציאת מצרים, הרי כמים הפנים לפנים, הי' אז גילוי עומק האמונה שבלב כל ישראל, שהיא ירושה לנו מאבותינו אברהם יצחק ויעקב. ושוב אין אפשרות לאכול חמץ, אלא דוקא מצה שאינה יכולה להחמיץ הוא צו השעה.

נמצינו למדים, שב"מצה" דאז הי' באמת גילוי וביטוי עומק אמונת עם ישראל וגודל גילוי האלקות שהי' אז, הבאים יחדיו.

ולפי זה, ה"מצה" אינה ענין צדדי שארע בשעת יציאת מצרים, אלא היא היא מהות יציאת מצרים.

שהרי, יציאת מצרים מהי? היציאה מהמצרים וההגבלות של ה"פרעה" וה"מצרים" שבעולם, המסתירים והמעלימים על הנפש האלקית שבכאוי א מישראל. ודבר זה בא לידי ביטוי בתכלית שלימותו ב"מצה" שאכלו ישראל בצאתם ממצרים משום שלא הספיק הבצק להחמיץ. גילוי עומק האמונה שבנפש, האמונה הפורצת את גדר העולם, שהולכים אחרי הקב"ה בלי מחשבות וספיקות וכו', הוא הוא מהות היציאה ממצרים.

ועדיין הבן שואל: אכילה מה ענינה? הרי לכאורה אפשר להתבונן בגודל גילוי האלקות שהי' בשעת יציאת מצרים, ואפשר לשים מצות על קערת הסדר כדי לזכור את הגילוי המופלא שהי' אז. אבל מדוע יש חיוב מיוחד לאוכלה? לכאורה, זה שאכלו ישראל מצות אז הי' משום שלא הי' דבר אחר לאכול. כלומר, זה שלא הייתה בידם אלא מצה ולא חמץ הוא מחמת הגילוי הנ"ל, אבל זה שהוצרכו לאכול מצה (לאחר צאתם ממצרים) אינו אלא כדי להשביע את רעבונו. ושוב האכילה היא דבר צדדי בלבד. אין באכילה עצמה לכאורה שום משמעות.

ובאמת גם בכתוב לא נאמר "ויאכלו את הבצק אשר הוציאו ממצרים גו'", אלא רק "ויאפו את הבצק גו'". אפיית הבצק טרם שהחמיץ יש בה משום ביטוי לגילוי העצום, אבל אכילה, מהיכי תית.

וכד דייקת, "אכילה" ו"מצה" שני הפכים המה. מצה היא "לחם עוני", שאין בה טעם ואין היא דבר הנוח לאכילה. ואילו "אכילה" במובנה המושלם היא "כדרך שהמלכים אוכלים", דבר שיש בו טעם מיוחד.

אחת מהמצוות המיוחדות שבליל הסדר היא מצות אכילת מצה. והרי מצוה זו יש בה הרבה פנים ודברים שבהם היא שונה משאר המצוות. היא המצוה היחידה (בזמן הזה) שהציווי בה מדאורייתא הוא על אכילת דבר מסויים, ודבר מסויים זה עצמו דורש הכנה ושמירה ועשי' לשמה כמו דבר שבקדושה, כתפילין וציצית וכדומה. וכד דייקת יש בזה דבר והיפוכו. המושג מצוה לפי פשוטו הוא, עשיית דבר שאין אדם עושה מעצמו מחמת טבעו, אלא משום שכך נצטווה מהקב"ה. וגם לפי עומק הפירוש בחסידות במהותה של מצוה, מצוה מלשון צוותא וחיבור, אשר קדשנו במצוותיו וצונו, הרי המעשה עצמו אינו מעשה סתם, אלא מעשה היוצא מגדר הרגיל. ואילו כאן המצוה היא לאכול, דבר שטבע האדם מחיבו. ונמצא שהאוכל מצה בליל פסח, תוך כדי כך שהוא עושה מעשה טבעי (שעושה בכל יום כדי להשביע את רעבונו) הרי הוא מקיים מצוה רבתי.

ובאמת רואים אנו שיש במעשה אכילה זה שני צדדים. מצד אחד הדין הוא "בלע מצה יצא", שאין צריך לאכול אכילה רגילה, ועד שהמצוה היא שתהא המצה של האפיקומן נאכלת על השובע. וכן אנו רואים גם בפועל בליל הסדר, שאכילת מצה בהידור, כזית (או שני כזיתים וכו') מצה כדי אכילת פרס ולבלוע כזית בב"א, אין זה ענין של אכילה רגילה. אך מאידך גיסא, אחד מטעמי ההלכה שאין לאכול אחר האפיקומן הוא כדי שישאר טעם מצה בפיו, שזה מורה שיש כאן מושג של אכילה שיש בה טעם.

גם כשמתבוננים בטעם המצוה ותוכנה מצינו דבר פלא. "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ וכו'". לפי טעם זה אין המצה אלא זכרון סמלי ביותר לנס הגדול דיציאת מצרים. כיצד נזכר האדם במאורע שקרה בעבר הרחוק, על ידי שהוא עושה מעשה המזכיר דבר משונה ויוצא מן הכלל שארע באותו זמן. כשאוכלים מאכל משונה זו שאכלוהו אבותינו באותה שעה שיצאו ממצרים, מסיבה חיצונית בלבד, על שום שלא הספיק בצק שלהם להחמיץ, הרי אנו נזכרים ביציאת מצרים.

מזה שמצוה זו היא מצוה מיוחדת כל כך, שהיא היחידה ממצוות הסדר שחיובה מדאורייתא, ושההכנה למצוה זו היא הכנה רבתי כל כך, עד שהידורה במצה ששמירתה משעת קצירה, על כרחך צ"ל שיש בה ענין שאין דומה לו.

וכבר בוורה הקודש מפורש שמצה היא "מיכלא דמהימנותא", מאכל האמונה, וגם "מיכלא דאסוותא", מאכל הרפואה.

ובאמת, כל היודע בטיב הנהגת גדולי החסידות, הן בשעת ההכנות לאפיית המצות, והן בשעת אכילת המצות בליל הסדר, יכיר מיד שיש משהו ייחודי ויוצא מן הכלל במצוה זו.

אף ידועים המה דברי כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע, שאכילת מצה ענינה "אכילת אלקות!"

הדברים הללו דורשים הסבר, לפי הפירוש הפשוט בדברי ההגדה "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק כו'".

אולם לכשנדייק בנוסח ההגדה נמצא שהובא גם סיום הכתוב "וגם צידה לא עשו להם". מה ענין עשיית צידה לאכילת המצה? מובן הדבר ע"פ מה שכתב רש"י בפירוש הכתוב, "מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צידה אלא האמינו והלכו, הוא שמפורש בקבלה (ירמ"ב ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". לפי זה נמצא, שענין המצה שנתקן על שום זה אינו רק זכרון של דבר חיצוני גרידא, אלא זכרון של דבר יסודי ביותר. שהרי זה שיצאו אבותינו ממצרים כאשר "לא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם" ולכן הוכרחו לאכול מצה שלא הספיקה להחמיץ, מורה על גודל אמונתם של ישראל בהקב"ה, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. לפי זה המצה איננה רק זכרון לדבר חיצוני שאירע

וכך גם בעומק העניין: "מצה" מורה על אמונה, כנ"ל, ו"אמונה" היא דבר שאי-אפשר "לאוכלו", אי אפשר להשיגו ולעכלו. האמונה מעצם ענינה היא רגש עמוק בנפש שלא מתאים עליו התואר אכילה. ובסגנון החסידות, האמונה היא בבחי' "אור מקיף" שאינו נמשך בפנימיות. האמונה יש להמשילה יותר לענין של "ריח" חריף המעורר את האדם מהתעלפותו, או אור בהיר וחזק המעורר את האדם משינתו, אבל אין לדמותה לדבר מאכל המתעכל בגופו של אדם ונהפך לדם ובשר כבשרו.

מאמר רז"ל ידוע יש בו כדי להמחיש את העובדה שהאמונה אינה דבר שנקלט בתוך תוכו של אדם. "גנבא אפום מחותרתא רחמנא קריא". כלומר, הגנב העומד בפני המחותרת שהוא עצמו חפר כדי לגנוב, עוצר לרגע, טרם ביצוע זממו, נושא תפילה לה', ומבקש את ברכתו להצלחה במעשיו.

מכאן אנו למדים, שזה שהגנב מאמין בה', אינו מספיק לשנות את התנהגותו, אין האמונה משפיעה על מעשיו, והוא יכול באותו רגע שהוא מבטא את אמונתו בברכת ה', לעשות מעשה המנוגד לחלוטין לרצון ה'.

אין הדבר מצביע על צביעות בנפשו של הגנב, שמצד אחד הוא מאמין בה', ומצד שני הוא עושה דבר המנוגד לאמונה זו. כי זהו מהותה של אמונה - היא קיימת עמוק בנפש, אך אין היא פועלת ומשפיעה מחוץ לאותו תחום מוגבל בנפש שבו היא שוכנת.

זהו גם ענינה של "מצה" המורה על האמונה שהאמינו ישראל בהשי"ת בשעת הגילוי דיציאת מצרים. לכאורה, אין זה דבר החודר עמוק בנפש העם, אלא היא אמונה "מקיפה". לא היתה כאן "אכילה" (כתור דבר חיובי) של ה"מצה". ואכן מפורש בתניא הטעם ש"ברח העם", שהי' העם צריך לברוח מהשפעת פרעה מלך מצרים, משום שה"אמונה" היתה עדיין מקיפה על נפש העם, והרע שבנפשותם עדיין הי' בתקפו. וזהו ענינם של ימי ספירת העומר, ימי ההכנה וזיכוך הנפש, כדי להיות מוכנים אל הגילוי דמתן תורה.

לפי כל זה מובן היטב כיצד הצירוף של "אכילה" ו"מצה" לא רק שהוא דבר תמוה, אלא הוא דבר והיפוכו.

מכאן אנו מגיעים להסבר החסידי-הפנימי בזה שדוקא באכילת מצה בא לידי ביטוי התוכן העמוק והבסיסי של ענין יציאת מצרים - "אכילת המצה" היא יציאת מצרים, יותר שלא בערך מה"חירות" שמזכירים על ידי שעושים כל מעשי לילה זה דרך חירות וע"י שתיית ד' כוסות וכדומה.

כי זהו סוד הקיום וסוד ההווי' ותכלית ומטרת לידת עם ישראל שהיתה ביציאת מצרים - החיבור של שני הפכים אלה, שהאמונה העמוקה בדורג האלקית שלמעלה מכל התלבשות בעולם לא תשאר בבחי' אמונה מקיפה המרחפת מעל גבי נפשו של אדם, אלא שהאמונה אכן תתעכל ותקלט בתוך תוכו של האדם פנימה.

זהו עומק הענין של יציאת מצרים. כי הגבלה זו עצמה, שדבר עמוק ונעלה כל כך כאמונה הוא מוגדר ומוגבל בגדריו, ואין ביכולתו לפרוץ לתוך שכלו ומדותיו של אדם, זהו עצמו הוא "מצרים דקדושה". וכן לאיך, זה שהגוף וכוחות הנפש הפנימיים אינם מסוגלים לקלוט בפנימיות ענין של אמונה וענין של גילוי מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו, זה עצמו אינו אלא "מיצר" וגבול. יציאת מצרים אמיתית פירושה ביטול כל הגדרים וההגבלות, שהאמונה תחדור בעומק נפשו של האדם, שאותה אמונה שהוא מאמין ביכולתו של הקב"ה להשפיע אליו את ברכתו, היא עצמה תשפיע עליו שלא יעשה דבר היפך רצונו חס ושלום (שלא כאותו "גנבא").

משום כך נקראת המצה בזוהר "מיכלא דמהימנותא", "מאכל האמונה".

תוכן ענינה של המצה ומצות אכילתה הוא - שהאמונה העמוקה הנובעת מגילוי האור האלקי הנעלה, לא תשאר מרחפת מעל האדם, לא תשאר דבר יפה שמתכלים בו ונהנים מזיוו ואור פניו, ומריחו הנאה, אך אין הוא חודר עמוק לתוך כל כוחות הנפש ומשפיע על שכלו, רגשותיו, מחשבותיו ודבורו ומעשיו. לא כן, אלא המצוה היא "אכילת מצה".

לאכול מצה פירושו, לא להסתפק בראיית המצה והתבוננות בתוכן שהיא מלמדת - אלא יש "לאכול" את המצה, שה"אמונה" הטמונה ב"מצה" תכנס כל כולה אל תוכו של גוף האדם, תתעכל בתוכו ותהפוך להיות דם ובשר כבשרו. האמונה תחדור לתוך נפשו של האדם, ותשפיע על כל מהותו ותשנהו מן הקצה אל הקצה.

יותר על כן. כשם שב"מצה" שהיתה אז, בשעת יציאת מצרים, שכן אור ה', גילוי מלך מלכי המלכים הקב"ה, כך הוא גם במצה זו "שאנו אוכלים". שכן, לאחר שנצטוו בתורה ע"י הקב"ה לאכול מצה זו "על שום שלא הספיק כו' עד שנגלה עליהם כו'", הרי ציווי זה של הקב"ה מכניס בתוך המצה את הגילוי האלקי הנעלה שהי' בעת יציאת מצרים, גילוי זה הבא יחד עם האמונה העמוקה הטמונה בנפש כאו"א מישראל.

ונמצא, שיש מעלה במצה שאנו אוכלים היום על המצה שאכלו ישראל אז בצאתם ממצרים, שהרי אכילת המצה כעת היא מצוה, שניתן בה כח מיוחד, שלא הי' אז, שהמצה עצמה, ה"חפצא" של המצה תהי' "חפצא" של מצוה, ושמעשה האכילה שאף הוא מעשה שנעשה בתור קיום מצות הקב"ה, יש בו כח נעלה שלא בערך, שכן מקורו מהקב"ה מצוה המצוה, שמעשה זה אכן יפעול את פעולתו, שאכילת המצה תהי' מה שהיא צריכה להיות - "החדרת האמונה לתוך תוכו של האדם!"

ומתוך כך בא האדם גם לסגולה הנוספת שיש בה באכילת מצה - לפי דברי הזוהר, שהמצה היא גם "מיכלא דאסוותא", מאכל הרפואה.

שכן "רפואה" מה היא? חולי במובנו הפנימי, כאשר כחות הגוף (או הנפש) אינם עושים את תפקידם כדבעי. חסר הדבר המקשר בין כוחות הנפש או בין אברי הגוף עם המוח והלב וכדומה. כאשר הגוף אינו עושה את תפקידו כדבעי דרוש ענין של "רפואה", תרופה המוסיפה בגוף כח חזק ומיוחד המבטל את הדברים המעכבים את ביצוע תפקידו. וזהו ענינה של המצה - לגרום לרפואת הנפש, שהנפש תבצע את תפקידה כדבעי, להיות קשורה עם מקורה בשורש נשמות ישראל.

וגם כאן מתעוררת השאלה: "אכילה" ו"רפואה" לאו היינו הך. והרי הדין הוא בהלכות ברכות הנהנין שאין מברכים על דבר שאוכלים אותו לרפואה בלבד. ואם כן - "מאכל הרפואה" הוא דבר והיפוכו.

אלא שגם בזה בא לידי ביטוי הענין דלעיל שבמצה - שה"רפואה" העליונה, דרך השפעתה על נפש האדם על ידי המצה אינה כמו ריח שנוטלים לרפואה להעיר את הנפש מהתעלפותה - אלא זהו "מאכל", דבר שצריך לחדור לתוך תוכו של האדם, ולהיות דם ובשר כבשרו.

זהו גם סוד הדבר שדוקא המצה שמצוותה באכילה בעלמא הרי ההכנה לקיומה היא באופן שלא מצינו בשאר מצוות. בקרבנות מצינו ביקור ד' ימים. וכן בשאר מצוות מצינו הכנה כלשהי. במצוה כתיב "ושמרתם את המצות", וההידור הוא שמירה משעת קצירה, שהיא הכנה אריכתא.

הטעם הפנימי לדבר הוא, כי כדי להגיע למצב זה של אכילת מצה, המשתכת האמונה בפנימיות, דבר שהוא היפך הטבע והיפך מהלך הדברים הטבעי - אינו בא בקלות, אלא דורש הכנה רבתי.

להקורא הנכבד!

"בשלוש שנים היו חזקה" - מתכבדים אנו בזה, להגיש בפני קהל שוחרי התורה והחסידות, גליון "במשנת החסידות" הראשון לשנה שלישית (העשרים ושש במספר). והפעם, לכבוד זמן חרותנו, "מצה זו... על שום מה?" - ביאור "מיכלא דמהימנותא" ו"מיכלא דאסוותא" - מצה - כפי שמבואר בספרי חסידות.

בשורה טובה! בעזרת השם נפתח שערי האתר החדש המכיל אלפי שיעורים בחסידות: תניא, לקוטי תורה, תורה אור, דרך מצותיך, מאמרי חסידות, הכל בסדר מסודר דבר דבור על אופניו, שעדיין לא נראה כבושם הזה. וכן אפשר למצוא שיעורים מסודר לפי פרשת השבוע ומועדים ונושאים שונים. לבקר באתר [להצג כאן](http://otzerhachassidus.com). כתובת האתר: otzerhachassidus.com

מערכת לעבדך באמת

מסורתנו: לעודד לימוד החסידות ע"י הפנת ספרי הבעש"ט ותלמידיו הק

leuvdechubamas@gmail.com